
УДК 316.346.2

*С.Ю. АКСЬОНОВА,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник
Інституту демографії та соціальних досліджень
ім. М.В.Птухи НАН України*

СОЦІАЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ І УСТАНОВКИ ЩОДО ДЕМОГРАФІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ: ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ

Постановка проблеми. Забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків не передбачає, що соціальні очікування щодо поведінки представників різної статі є однаковими. Вже та обставина, що у багатьох обстеженнях певні запитання мають «гендерне забарвлення» – прохання до респондентів висловити свою точку зору з певного приводу окремо стосовно чоловіків та жінок – свідчить, по-перше, про те, що в аналогічних ситуаціях поведінка чоловіків відрізняється або може відрізнятись від поведінки жінок, по-друге, сприйняття, ставлення, оцінка респондентами одних і тих же подій, вчинків можуть бути різними (більш або менш критичними), коли йдеться конкретно про жінок або чоловіків. Крім того, чисельні обстеження виявляють, що розподіл відповідей чоловіків, як правило, суттєво відрізняється від аналогічного розподілу у жінок. Отож, гендерну диференціацію соціальних очікувань щодо демографічної поведінки можна розглядати принаймні у двох площинах: 1) відмінності в очікуваннях щодо представників різної статі; 2) відмінності очікувань, притаманних чоловікам і жінкам.

Термін «соціальні очікування», широко використовуваний соціологами і психологами (Скутнева С.В., Горностаї П.П., Васильченко О.М.), рідко вживають демографи, навіть ті, хто досить багато уваги у дослідженнях приділяє питанням демографічної, зокрема дітородної, поведінки (Антонов І.І., Архангельський В.В.). Втім, поведінка особистості, зокрема демографічна її складова, здебільшого зумовлюється саме вимогами суспільства до належного виконання прийнятої особистістю соціальної ролі. Понад те, у процесі гендерно-рольової соціалізації у індивіда не лише формуються психологічні характеристики, притаманні певній гендерній ролі, а й засвоюються соціальні очікування до виконання цих ролей [1, с. 142]. У зв'язку з цим, соціальні очікування доречно розглядати ще й як компоненти системи регуляції взаємодії в групах або суспільстві в цілому, які частіше мають неформальний і не завжди усвідомлюваний характер. У сучасному суспільстві регуляція здебільшого здійснюється через психологічний вплив на людину. Для того, щоб уникнути неприємних хвилювань, почуття провини, сорому, внутрішніх та зовнішніх конфліктів, індивід намагається задовольнити суспільні очікування [1, с. 143]. Такі очікування відображають ступінь необхідності та доцільності для групи або

суспільства певної форми поведінки, без якої ставиться під сумнів успішне функціонування групи або навіть суспільства в цілому [2]. Як форма передачі суспільного досвіду соціальні очікування є одним із основних факторів соціалізації та розвитку особистості.

Доцільність і необхідність дослідження гендерних відмінностей соціальних очікувань щодо розвитку певних демографічних подій у житті особистості зумовлена насамперед тим, що за глобальних соціальних змін трансформації в різних сферах суспільного життя та соціальному устрої впливають не лише на макросоціальні процеси, а й визначають індивідуальні особливості життєвого циклу, змінюють культуру, норми, цінності та очікування членів суспільства [3, с.73].

Можливість обґрунтованих порівнянь цінностей, норм, установок і очікувань, які панують в українському суспільстві, з тими, що мають місце в інших європейських країнах, з'явилася завдяки приєднанню України (у другому раунді) до кола учасників «Європейського соціального обстеження» (European Social Survey, ESS) – масштабного міжнародного проекту, всі учасники якого дотримувалися точних методологічних вимог. В програму третьої хвилі міжнародного порівняльного соціального проекту «Європейське соціальне обстеження», проведеного в 2006–2007 рр., було вперше включено модуль, спрямований на більш глибоке розуміння поширених серед європейців поглядів на організацію життєвого циклу та стратегій планування особистого життя. У ході дослідження з'ясувалося, якою мірою життєвий цикл сприймається як структурована послідовність певних етапів, та які події у житті знаменують перехід від однієї стадії до іншої; чи є соціальні норми щодо перебігу подій у житті, а якщо так, то якою мірою ці норми санкціоновані¹.

Метою запропонованої роботи є з'ясування за допомогою результатів Європейського соціального обстеження та спеціальних вибірових соціально-демографічних обстежень, які провів Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України у 2008–2010 рр., очікувань і установок, притаманних чоловікам і жінкам щодо особливостей певних аспектів демографічної поведінки представників різної статі, й визначення, якою мірою соціальні очікування і установки українців відрізняються від тих, що спостерігаються в інших європейських країнах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо взяти до уваги ту обставину, що «соціальне середовище ставить до індивіда вимоги не лише щодо подій життя, а й щодо термінів, коли ці події мають відбутися» [4, с. 484], то правомірною є постановка запитання: «Чи такі вимоги однакові для жінок і чоловіків, чи все ж таки існує гендерна диференціація щодо «нормативного» віку настання найважливіших подій у житті людини, таких як початок сексуального життя, створення власної сім'ї, народження дітей, припинення дітородної та трудової діяльності?»

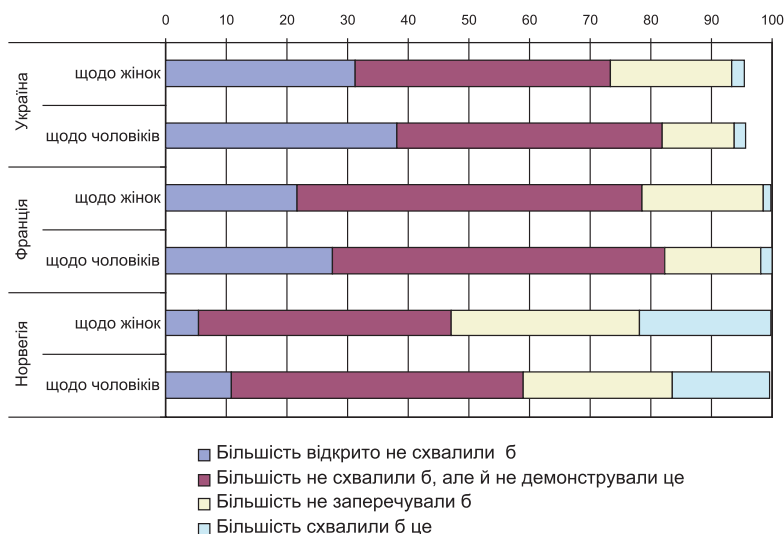
Соціальні очікування включають усвідомлення індивідом якої саме поведінки чекають від нього оточуючі, а також усвідомлення можливих реакцій оточуючих на той чи інший характер поведінки. «Людина в різних соціальних системах, виходячи з очікувань щодо неї представників певної групи, здійснює відповідну лінію поведінки» [5, с.285]. В одних й тих же соціальних системах, але у різні періоди їх розвитку, очікування щодо одних й тих самих явищ також можуть суттєво різнитися. Так, обов'язковість здобуття повної середньої освіти, бажаність здобуття вищої освіти та необхідність оволодіння професією зумовили формування нової стратегії матримоніальної та дітородної поведінки, основними ознаками чого стає відкладання взяття шлюбу, а відтак й народження дитини, на більш пізній вік. Раціональність такої послідовності подій відображується у характері соціальних очікувань: раннє материнство починає сприйматися як безвідповідальне.

¹ ESS: “The Timing of Life: The Organization of the Life Course in Europe”. http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_content&view=article&id=220:r3-rotating&catid=116:questionnaire&Itemid=309

У програмі третьої хвили Європейського соціального обстеження респондентам було запропоновано дати відповідь на запитання: «*Якою б не була Ваша власна думка, як, на Ваш погляд, відреагувала б більшість людей, якби добре знайома їм жінка стала матір'ю, коли їй ще не виповнилося 18 років?*». В Україні 31,3% опитаних вказали, що більшість відкрито не схвалили б таку поведінку дівчини; майже 42% вважають, що більшість не схвалили б, але й відкрито не демонстрували це; не заперечували б 20,1%; а про те, що більшість схвалили б народження дитини у неповнолітньої дівчини, повідомили лише 2% (решта не визначилися з відповіддю). Найтолерантнішою щодо раннього материнства країною серед представлених виявилась Норвегія: лише 5,4% респондентів були впевнені, що більшість людей з їх оточення відкрито не схвалили б намір дівчини—тінейджера народити дитину, а от тих, хто вважає, що більшість схвалили б це, було у чотири рази більше (21,6%), також вагомою була частка тих, хто повідомив про незаперечливе ставлення оточуючих до такої події (31,0%) (рис. 1). При цьому Норвегія залишається однією з країн із найнижчим рівнем народжуваності серед підлітків. Ймовірно саме ця обставина зумовила зазначений розподіл відповідей респондентів у Норвегії, які сприймали раннє материнство швидше як виняток, особливий випадок, а відтак й виявляли до цього ввічливу прихильність. А Україна якраз перебуває на етапі суспільного усвідомлення складності проблем, пов'язаних з занадто раннім народженням дитини, що й відобразилося у великих частках негативних відповідей.

Певну толерантність у цьому питанні виявили й такі країни, як Польща, Португалія, Данія, Швеція, Фінляндія. Однак і в Україні, і в Норвегії, і в більшості європейських країн ставлення до раннього батьківства виявилось більш критичним, ніж до раннього материнства. Так, в Норвегії частка відповідей, що більшість людей відкрито не схвалили б, якби добре знайомий їм чоловік став батьком, коли йому ще не виповнилося 18 років, була вдвічі вищою, ніж аналогічний показник стосовно жінок. Майже в усіх європейських країнах, які брали участь у третьому раунді соціального опитування (за невеликим винятком), частки респондентів, хто вважав, що оточуючі здебільшого не заперечували б або навіть схвалили б народження дитини у неповнолітнього юнака, були значно нижчими за відповідні частки щодо жінок.

В анкету Європейського соціального обстеження увійшли питання щодо ідеального віку настання певних подій у житті людини, зокрема респондентам необхідно було висловити думку «*Яким є ідеальний вік для дівчини або жінки, щоб стати матір'ю?*» На переконання більшості українців ідеальний вік жінки для народження первістка 21–23 роки; середній ідеальний вік для жінок становить 22,2 року. Для чоловіків середній ідеальний вік для народження першої дитини виявився на 3,2 року вищим, ніж для жінок (25,4 року). Ці показники та різниця між ними в Україні виявилися найвищими серед європейських країн. Мало відрізнялися від українських відповіді російських респондентів. А от опитувані у Швейцарії, Іспанії, Нідерландах були схильні вказувати більш старший вік для материнства/батьківства (зауважимо, що середній вік матері при народженні первістка у цих країнах становить близько 29 років [6]). Середній ідеальний вік жінки для народження першої дитини у Швейцарії наближається до 27 років, а для чоловіка становить 28,5 року. Примітно, що в усіх без винятку європейських країнах середній ідеальний вік для жінки стати матір'ю був нижчим за середній ідеальний вік для чоловіка стати батьком. Нідерланди, Норвегія, Ірландія утворюють групу країн з порівняно невеликою різницею між зазначеними показниками (1,1–1,2 року). А от погляди чоловіків щодо того, який вік можна вважати найкращим для жінки, щоб прийняти материнську роль, несуттєво відрізнялись від думок самих жінок (0,1–0,5 року). Разом з тим, порівняно з чоловіками, жінки відзначали більш старший вік для батьківства (табл. 1).

Джерело: розрахунки автора за даними Європейського Соціального Обстеження 2006–2007 рр. (раунд 3)

Рис. 1. Думки респондентів з приводу того, як відреагувала б більшість оточуючих їх людей, якби добре знайома їм дівчина / хлопець стали батьками, коли їм ще не виповнилося 18 років, % сукупності респондентів

Таблиця 1

Середній ідеальний вік для настання певних демографічних подій для жінок і чоловіків в Україні, Франції, Швеції

Ідеальний вік для того, щоб	Для дівчини або жінки	Для хлопця або чоловіка
Україна		
почати жити разом з чоловіком / жінкою без одруження	20,3	21,7
взяти шлюб та почати жити разом із своїм чоловіком / жінкою	20,9	24,2
стати матір'ю / батьком	22,2	25,4
перестати працювати та вийти на пенсію	52,5	58,9
Франція		
почати жити разом з чоловіком / жінкою без одруження	21,6	23,1
взяти шлюб та почати жити разом із своїм чоловіком / жінкою	24,4	26,1
стати матір'ю / батьком	25,6	27,2
перестати працювати та вийти на пенсію	55,4	59,3
Швеція		
почати жити разом з чоловіком / жінкою без одруження	21,0	22,2
взяти шлюб та почати жити разом із своїм чоловіком / жінкою	24,6	26,1
стати матір'ю / батьком	25,7	27,1
перестати працювати та вийти на пенсію	61,9	63,2

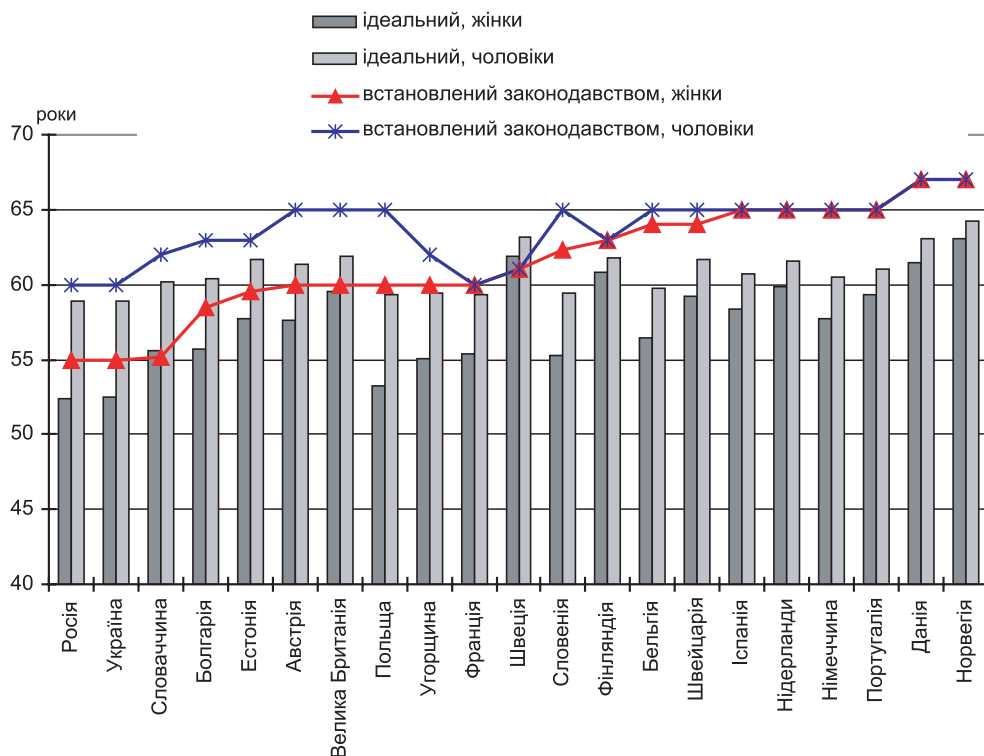
Джерело: розрахунки автора за даними Європейського Соціального Обстеження 2006–2007 рр. (раунд 3)

За допомогою Європейського соціального обстеження є можливість з'ясувати думки не лише стосовно ідеального віку для материнства/батьківства, а й найкращого віку для того, щоб почати жити разом з чоловіком/жінкою без одруження, взяти шлюб та почати жити разом із своїм чоловіком/жінкою, перестати працювати та вийти на пенсію.

Варіація середнього ідеального віку для того, щоб почати жити разом з чоловіком/жінкою без одруження, була меншою, ніж у випадку, коли розглядали ідеальний вік для народження дитини: для жінок – від 20 років (Росія) до 24 років (Кіпр); для чоловіків – від 20,8 року (Росія) до 25,3 (Кіпр). Необхідно визнати, що в Україні незареєстровані шлюби менш поширені, ніж в європейських країнах, хоча й простежується тенденція до збільшення їх кількості. Тим не менше, за результатами зазначеного обстеження, сумісне проживання чоловіка і жінки без офіційного оформлення їх стосунків в Україні стає прийнятним для більшості, коли жінці виповнюється 20 років, а чоловіку 21–22 роки. Однак ще більше увагу привертає різниця між середнім ідеальним віком для того, щоб взяти шлюб і почати жити разом із своїм чоловіком/жінкою, та середнім ідеальним віком для того, щоб почати жити разом з чоловіком/жінкою без одруження. Проведені Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи опитування підтвердили припущення, що «у більшості випадків незареєстрований шлюб є своєрідним випробувальним етапом перед офіційною реєстрацією шлюбу» [7, с.101]. Щодо жінок такий «випробувальний етап» в уявленні респондентів Португалії та України виявився найкоротшим (0,5–0,6 року), а от на думку опитаних у Данії, Швейцарії, Австрії та Швеції цей етап стосунків між чоловіком і жінкою має тривати щонайменше 3 роки. В цілому середній ідеальний вік для жінки, щоб взяти шлюб, в Україні становив 20,9 року, а в Ірландії, Іспанії, Швейцарії він перевищував 25 років.

Середній ідеальний вік для жінки, щоб перестати працювати та вийти на пенсію, виявився найнижчим у росіян та українців (52,4 року); найнижчим був й аналогічний показник, розрахований для чоловіків, але, незважаючи на це, в Україні та Росії спостерігалася найбільша гендерна диференціація показників (6,5 року). Водночас відповіді респондентів різної статі мали відносно невелику варіацію. Норвегія, Швеція, Данія, Фінляндія утворюють окрему групу країн, де середній ідеальний вік виходу на пенсію для жінок перетнув межу 60 років і поступався відповідному віку для чоловіків лише на 1–1,5 року. Слід нагадати, що саме у цих країнах, а також ще у Німеччині, Нідерландах, Іспанії, Португалії, Франції вік виходу на пенсію, встановлений чинним законодавством зазначених країн (станом на 2005–2006 рр.), був однаковим для чоловіків і жінок. Проте у Франції середня величина ідеального віку виходу на пенсію для чоловіків майже на 4 роки перевищувала аналогічну для жінок, у Німеччині таке перевищення досягало 2,8 року, у Португалії – 2,4 року (рис. 2). Отже, в уявленні значної частини респондентів навіть тих країн, де було здійснено гендерне вирівнювання межі пенсійного віку, залишається стереотип, що жінкам бажано раніше припинити трудову діяльність і виходити на пенсію.

Привертає увагу й та обставина, що майже в усіх європейських країнах, які брали участь в обстеженні (за винятком Швеції та Словаччини) середній ідеальний вік для того, щоб перестати працювати й вийти на пенсію, був нижчий за вік, встановлений законодавством. Найбільші розбіжності спостерігалися у Бельгії, Німеччині, Словенії (понад 7 років для чоловіків та близько 5 років для жінок). Деякі країни характеризувалися значною різницею ідеального і законодавчого віку лише для однієї статі. Так, у Великій Британії така різниця була мінімальною для жінок (всього 0,3 року), а для чоловіків перевищувала 3 роки; Україні та Росії щодо чоловіків були притаманні найменші розбіжності між визнаним ідеальним і встановленим офіційно віком виходу на пенсію (близько 1 року), тоді як для жінок різниця перевищувала 2,5 року.

Джерело: ¹ розрахунки автора за даними Європейського Соціального Обстеження 2006–2007 рр. (раунд 3)

² Свенціцькі М., Ткаченко Л., Чапко І. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз –2050. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – С. 49

Рис. 2. Середній ідеальний вік для жінок та чоловіків для того, щоб перестати працювати й вийти на пенсію (2006 р.)¹, та вік виходу на пенсію, встановлений чинним законодавством країн світу (2005–2006 рр.)² (країни ранжировані за віком виходу на пенсію жінок), років

Така подія, як розлучення завжди є болючою і для подружжя, і для дітей. Однак суспільний настрій виявився мінливим залежно від того, хто виступав ініціатором розлучення – чоловік чи жінка. Відповіді респондентів різної статі на запитання щодо ставлення («схвалюєте Ви чи не схвалюєте») до жінки або чоловіка, які розлучаються, якщо у них є діти молодше 12 років, мали суттєву диференціацію. Реакція 43,2% жінок щодо такої поведінки чоловіків була різко негативною (зовсім не схвалюю), до них можна приєднати ще чверть опитаних, які хоча й менш категорично, але все ж таки не схвалювали такий вчинок чоловіків. Водночас жінки були більш схильними виправдовувати дії жінок, які прийняли рішення розлучитися, незважаючи на те, що у них є малолітні діти. Чоловіки, навпаки, були критично налаштованими до представників своєї статі, та виявили більшу стриманість у відповідях щодо поведінки жінок.

Як показали результати Європейського соціального обстеження, Україна виділяється серед країн, що брали участь у опитуванні, високими частками тих, хто висловив осудливе ставлення до розлучення подружніх пар, які мають неповнолітніх дітей (табл. 2).

У цілому, майже кожний п'ятий опитуваний в Україні зовсім не схвалював жінок, які розлучаються, якщо у них є діти молодше 12 років, та кожний третій мав таке ставлення до подібної поведінки чоловіків. В Австрії, Швеції, Німеччині, Великій Британії близько половини опитаних вказали, що неможливо оцінити таку поведінку однозначно як негативну, чи позитивну. Певною мірою розподіл відповідей опитаних цих країн вказує на «вкорінення» у суспільстві прав і свобод людини, невтручання в її особисті справи. Данія і Норвегія звертають на себе увагу тим, що переважна більшість респондентів позитивно ставиться до поведінки тих, хто вирішив розлучитися, навіть якщо у них є діти молодше 12 років.

Таблиця 2

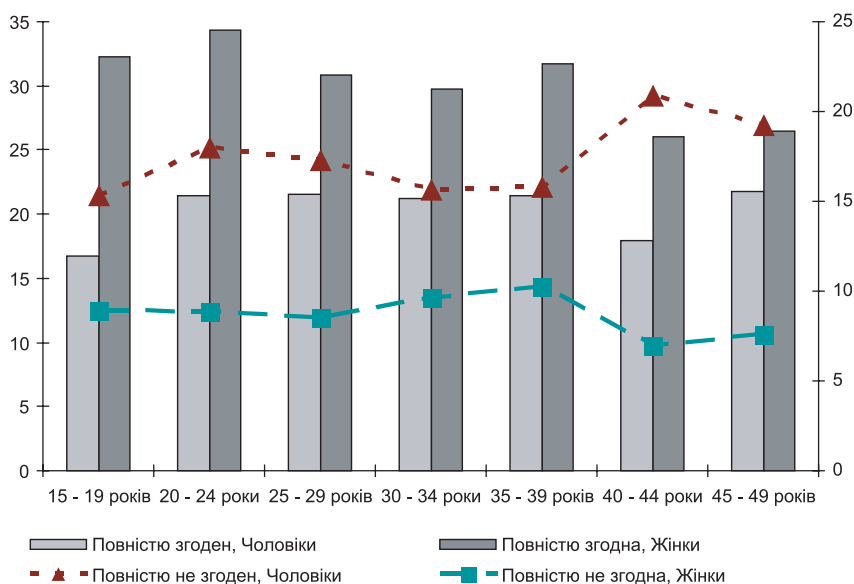
Розподіл думок респондентів щодо поведінки жінок/чоловіків, які розлучаються, якщо у них є діти молодше 12 років

Розглядалася поведінка	Відповіді	Зовсім не схвалюю	Не схвалюю	Важко сказати, схвалюю чи ні	Схвалюю	Повністю схвалюю
Україна						
чоловіків	чоловіків	27,2	25,6	29,6	6,1	1,7
	жінок	43,2	24,7	22,2	2,9	3,4
жінок	чоловіків	20,7	22,2	36,7	6,7	2,0
	жінок	19,4	19,0	41,5	5,8	3,0
Франція						
чоловіків	чоловіків	14,7	31,8	36,7	10,7	6,1
	жінок	12,0	23,3	42,4	14,5	7,5
жінок	чоловіків	10,7	25,9	42,3	9,4	11,3
	жінок	9,0	17,5	42,5	14,8	15,8
Швеція						
чоловіків	чоловіків	4,4	20,4	47,3	20,6	4,4
	жінок	3,7	14,7	54,1	20,7	5,2
жінок	чоловіків	4,4	14,3	45,4	23,9	10,5
	жінок	2,0	6,5	40,7	33,4	15,3

Джерело: розрахунки автора за даними Європейського Соціального Обстеження 2006–2007 рр. (раунд 3)

За допомогою соціально-демографічного вибіркового обстеження «Молодь України, 2010» було встановлено, що найкращою формою шлюбних стосунків між батьками для дитини респонденти визнають офіційний шлюб, однак жінки більш впевнено, ніж чоловіки, відстоювали свою думку: лише 2,0% не знали як відповісти на це запитання та 17,4% вказали, що не має значення зареєстрований шлюб між батьками чи ні, тоді як серед чоловіків аналогічні частки становили 5,2 і 24,0%. Щоб визначити установки на певний тип сімейних стосунків, у цьому ж обстеженні було запропоновано два запитання: «Хто має бути головою в сучасній сім'ї?» та «Хто має бути головним годувальником у сучасній сім'ї?». Молодим жінкам був найбільше до вподоби егалітарний тип відносин – 51,6%

опитаних жінок віком 15–34 роки вказали на спільне з чоловіком виконання ролі голови сім'ї. Втім, послідовними у своєму виборі виявилась лише половина цих жінок (точніше 55,3%), які вважають, що чоловік і жінка спільно мають бути не лише головою у сучасній сім'ї, а й разом виконувати функцію головного годувальника сім'ї; інша половина жінок, з одного боку, прагнула не поступатися чоловікам щодо позиції голови сім'ї, з другого – хотіли б, щоб головним годувальником був чоловік. 43,0% жінок визнавали лідерство чоловіків й щодо ролі голови, й щодо ролі головного годувальника; а от жінку відразу у двох ролях розглядали менше ніж 1% респонденток, і не було жодного респондента-чоловіка, хто вибрав би обидві позиції для жінок (зауважимо, що лише 0,7% опитаних чоловіків повідомили, що жінка має бути головою в сучасній сім'ї). Серед чоловіків, які вбачали себе у ролі головного годувальника сім'ї, розділити із жінкою позицію голови сім'ї був готовий лише один з чотирьох, а серед чоловіків із твердим переконанням, що саме чоловік має бути головним у сім'ї, близько 15% все ж таки виявили бажання бути годувальниками спільно із своїми дружинами. Таким чином, простежується певна гендерна асиметрія сімейних ролей, що здебільшого зумовлено парадоксальним поєднанням прагнення гендерного рівноправ'я, але лише по окремих позиціях сімейного устрою (різних у чоловіків та жінок), і шанобливим збереженням стереотипів (знову ж таки різних у чоловіків і жінок) щодо розподілу функцій між членами подружжя.

Джерело: розрахунки автора за даними соціально-демографічного обстеження «Сім'я і діти, 2008»

Рис. 3. Думки жінок та чоловіків з приводу того, що чоловік, як і жінка, може і має брати відпустку по догляду за дитиною, % сукупності респондентів відповідної статі

За допомогою обстежень також можна з'ясувати наскільки українське суспільство готове до прийняття ідей, що вже тривалий час панують в інших розвинутих країнах світу, зокрема переконання, що чоловік, як і жінка, може і має брати відпустку по догляду за

дитиною. Кожний п'ятий опитаний чоловік (обстеження «Сім'я і діти, 2008») був повністю згоден з такою постановкою питання. Серед жінок такої думки дотримувалася кожна третя жінка. В цілому згодними із запропонованим твердженням («повністю» і «скоріше») були дві третини опитаних жінок та половина чоловіків. Не до вподоби така думка була для 8,6% респонденток, а серед чоловіків частка тих, хто був повністю не згодний брати відпустку по догляду за дитиною, виявилась вдвічі більшою. Поряд з гендерною спостерігається й вікова диференціація відповідей. Причому, якщо у старших репродуктивних групах частка жінок, які були повністю не згодними, що чоловік, як і жінка, може і має брати відпустку по догляду за дитиною, різко зменшувалася, то серед чоловіків відповідного віку аналогічна частка, навпаки, різко зростала. Молоді жінки віком 20–24 роки, для яких все більшої актуальності набуває необхідність поєднувати материнство із професійною кар'єрою, частіше, ніж інші повідомляли про повну згоду із такою думкою.

Висновки. Проведене дослідження продемонструвало, що соціальні очікування щодо віку настання та характеру перебігу певних подій у «демографічній біографії» жінок і чоловіків можуть істотно різнитися. Це характерно не лише для України – країни, де питання гендерного рівноправ'я набули нового звучання у зв'язку з процесами трансформації суспільних відносин при переході до ринкової економіки, а й для більшості інших європейських країн, що мають вже тривалу історію розвитку гендерної проблематики. Середній ідеальний вік для настання таких подій як початок сумісного проживання без одруження, взяття шлюбу (першого), народження первістка, виходу на пенсію майже в усіх країнах, які брали участь у Європейському соціальному обстеженні, виявився для жінок нижчим, ніж для чоловіків. Однак Україна виділяється найбільшою гендерною диференціацією зазначених показників. Дослідження також показало, що соціальні очікування по праву можна вважати вагомим фактором демографічної поведінки.

Джерела

1. *Горностай П.П.* Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности / АПН Украины; Институт социальной и политической психологии. – К.: Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
2. Социология: Энциклопедия / Сост. Грицанов А.А., Абушенко В.Л., Евелькин Г.М., Соколова Г.Н. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 1312 с.
3. *Скутнева С.В.* Гендерные аспекты жизненного самоопределения молодежи // Социологические исследования. – 2003. – № 11. – С. 73–78.
4. *Макеєв С.О., Чорноволенко В.П. та ін.* Соціологія: навч. посіб. / С.О. Макеєв (ред.). – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 566 с.
5. *Васильченко О.М.* Соціальні очікування українського студентства // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С.Д. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – С. 284 – 295.
6. OECD Family Database – Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, SF2.3: Mean age of mothers at first childbirth. – www.oecd.org/els/social/family/database OECD
7. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. – К.: АДЕФ-Україна, 2008. – 256 с.

Анотація. У статті проаналізовано відмінності соціальних очікувань щодо певних аспектів демографічної поведінки чоловіків і жінок, а також розглянуто наскільки соціальні очікування і установки мешканців України відрізняються від тих, що характерні для інших європейських країн. Дослідження ґрунтується на матеріалах Європейського соціального

обстеження та вибірових соціально-демографічних обстежень, які провів Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи.

Аннотация. В статье анализируются различия социальных ожиданий относительно определенных аспектов демографического поведения мужчин и женщин, а также рассматривается насколько социальные ожидания и установки жителей Украины отличаются от тех, которые характерны для других европейских стран. Исследование основывается на материалах Европейского социального обследования и выборочных социально-демографических обследований, проведенных Институтом демографии и социальных исследований им. М. В. Птухи.

Summary. The article analyzes differences in social expectations of certain aspects of demographic behaviour of males and females, and examined how social expectations and attitudes of the people in Ukraine differ from those characteristic of the residents of other European countries. The research is based on information of the European Social Survey and special sampling social and demographic surveys conducted by the M. Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine.

The research has demonstrated that social expectations concerning the nature and age of coming of certain events in the “demographic biography” of women and men can vary significantly. Average ideal age to start living with partner not married, ideal age to get married and live with husband / wife, to become mother / father, to retire permanently was lower for women than for men in all countries that participated in the European Social Survey. However, Ukraine stands out by the most gender differentiation of these indicators. The study disclosed some gender asymmetry in family roles, which is mainly caused by the paradoxical combination of desire of gender equality, but only in certain positions of family organisation (these positions are different for men and women), and respectful preservation of stereotypes (again different for men and women) on the distribution functions between spouses. The study finds that social expectations can be considered as significant factor of demographic behaviour.

Ключові слова: демографічна поведінка, соціальні очікування, гендерна диференціація, вік настання демографічних подій.

Ключевые слова: демографическое поведение, социальные ожидания, гендерная дифференциация, возраст наступления демографических событий.

Key words: demographic behaviour, social expectations, gender differentiation, age of coming of demographic events.

Стаття надійшла до редакції журналу 14.06.2011 р.